

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.25>**Зоря Журавльова,**

канд. юрид. наук,

приватний нотаріус

Київського міського нотаріального округу

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НОТАРІАТУ

Актуальність статті полягає в тому, що одним із суб'єктів захисту та охорони прав, свобод та інтересів громадян нині виступає нотаріат як чинник формування правової держави. Тож цифрова трансформація суспільства та процедури надання послуг у сфері прав свобод та інтересів особи не оминають і інститут нотаріату, який також має зазнати певних змін, адаптувавшись до вимог «цифрової держави». З огляду на це, діяльність нотаріату потребує належного правового забезпечення, що змушує здійснювати наукові пошуки у цьому напрямі. Стаття присвячена розгляду питання адміністративно-правового регулювання функціонування інституту електронного нотаріату в Україні. Автор обґрунтовує необхідність та позитивні аспекти запровадження та нормативного закріплення електронного нотаріату в Україні на рівні закону. Наголошується на необхідності закріплення важливих для Е-нотаріату новацій, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які пропонується об'єднати в такі групи: ведення нотаріусом електронних реєстрів; створення нотаріально посвідчених документів в електронному форматі, що матимуть юридичну силу; прийняття нотаріусом від клієнта електронних документів, що посвідчують особу, для вчинення нотаріальної дії. Акцентовано увагу на необхідності модернізації українського нотаріату та відповідності його європейським стандартам. Зроблено висновок, що на законодавчому рівні має бути передбачено функціонування Єдиної нотаріальної інформаційної системи, за допомогою якої реєструватимуться всі здійснені нотаріальні дії, що дозволить забезпечити захист нотаріальних документів від підробок, а також гарантувати достовірність юридично значимої інформації, розміщеної в них. Завдяки цій системі буде реалізовано цифрове співробітництво нотаріусів з державними реєстрами, банками та іншими організаціями. Розпорядником Єдиної нотаріальної інформаційної системи має виступати Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади, який регулює діяльність нотаріату. Така інформаційна система має відповідати всім встановленим вимогам про захист інформації і бути забезпечена необхідними засобами захисту, такими як шифрування, крипто-захист тощо.

Ключові слова: нотаріат, інститут нотаріату, нотаріальна дія, електронний нотаріат, адміністративно-правове регулювання.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення Україна рухається шляхом реформування процесу державотворення, запровадження нових форм та методів адміністративно-правового регулювання відносин публічного характеру, вдосконалення процедури надання адміністративних послуг, спрямованих на реалізацію ідеалів правової держави. Зазначені заходи мають сприяти належній реалізації прав і свобод громадян та забезпечити можливість здійснювати їх захист та охорону від порушень з боку як самої держави, так і інших учасників суспільних правовідносин. Поміж розпочатих державою реформ провідне місце займає діджиталізація України, оскільки ми прагнемо дотримуватись світової тенденції діджитал-трансформації.

Одним із суб'єктів захисту та охорони таких прав, свобод та інтересів нині висту-

пає нотаріат як чинник формування правової держави. Тож цифрова трансформація суспільства та процедури надання послуг у сфері прав свобод та інтересів особи не оминають і інститут нотаріату, який також має зазнати певних змін, адаптувавшись до вимог «цифрової держави». З огляду на це, діяльність нотаріату потребує належного правового забезпечення, що змушує здійснювати наукові пошуки у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань електронного нотаріату присвячено роботи таких науковців, як Н.Є. Блажівська, А. Волков, О. Кирилюк, С.Я. Фурса та інших. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження сформували праці І.А. Гавловського, В. Марченка, К. Рудой.

Мета статті – висвітлення окремих проблемних аспектів адміністративно-правового регулювання процедури запровадження та функціонування електронного нотаріату в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає К. Рудой, інтеграція України у європейське співтовариство, проведення ринкових реформ – усе це зумовило не тільки удосконалення чинних адміністративно-правових норм, а й створення зовсім нових, що відповідають світовим стандартам та вимогам. Ці стандарти, як і вся чинна міжнародна правнича система, будуються перш за все на принципах охорони та захисту прав людини і громадянина [1, с. 4].

Ситуація з пандемією коронавірусу COVID-19 змусила світ у пришвидшених темпах навчатися жити в новому, цифровому форматі. Саме за допомогою цифрових технологій суспільство змушене було вести бізнес, здобувати освіту, отримувати публічні послуги від держави, здійснювати придбання життєво необхідних товарів тощо.

Запроваджені карантинні заходи позначились і на роботі нотаріату, який в період пандемії надавав переважно послуги щодо вчинення лише невідкладних нотаріальних дій, для вчинення яких законодавством встановлено певні строки. У зв'язку з цим, враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, збільшення кількості публічних послуг з боку держави в інтересах її громадян, що надаються в електронному форматі, модернізація нотаріату дедалі стає актуальнішою.

Тому варто погодитися з поглядами В. Марченка стосовно переформатування інституту нотаріату в цифровий формат; на його переконання, впровадження цифрового нотаріату – неминучий процес для України. Однак для його ефективного функціонування потрібні системні дії, спрямовані на використання цифрових технологій як на користь професії, так і на користь наших громадян. Це дозволить оновити нотаріальний процес, зробить його більш зручним та зрозумілим, інтегрує нотаріуса у транснаціональні правовідносини та надасть можливість зміцнити позиції професії [2].

Однак чинне законодавство нормативно не визначає зміст понять «електронний нотаріат», «цифровий нотаріат», «Е-нотаріат». Натепер це лише абстрактні поняття, які характеризують частину майбутньої нотаріальної діяльності, яку прагне започаткувати та запровадити Міністерство юстиції України.

Адміністративно-правове регулювання застосування інформаційних технологій у сфері функціонування нотаріату необхідно

впроваджувати поступово, максимально обгрунтовано і забезпечувати вдосконалення процедури надання нотаріальних послуг.

Як зазначила О. Оніщук, анонсувавши реформування нотаріату шляхом запровадження електронної системи, нинішня масштабна реформа, яка передбачає перехід до Е-нотаріату, – це насамперед про безпеку, доступність і якість нотаріальних дій для громадян. Гарантувати доступність і високу якість нотаріальних та реєстраційних дій для всіх верств населення, особливо соціально незахищених, – один із основних пріоритетів Мін'юсту [3].

Одним із напрямів реформування передбачається запровадження Єдиної нотаріальної інформаційної системи, яка покликана забезпечити надійну технологічну інфраструктуру для реєстрації всіх вчинюваних нотаріальних дій, здійснення електронної міжвідомчої взаємодії, ведення електронних реєстрів спадкових справ, записів про заставу майна і нотаріально посвідчених довіреностей тощо.

Цифровізація нотаріальної діяльності – давно назріла потреба, оскільки способи організації нотаріальної діяльності, що наразі не відповідають вимогам сучасності, використання неперевіреної, а часом неактуальної інформації ставлять під сумнів законність документів, які оформляються нотаріусом, тим самим не забезпечують захист прав і законних інтересів осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій.

Але норми чинного Закону України «Про нотаріат» не пристосовані до процедури функціонування електронного нотаріату. Хоча в цьому напрямі Верховною радою України прийнято ряд законодавчих актів, що мали б сприяти реформуванню нотаріальної діяльності, перевіривши її у цифрову площину. До цих актів насамперед слід віднести ухвалені Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги» та «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

У квітні цього року Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2020 № 278 «Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, яка міститься в паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон» погоджено проведення експериментального проекту, за яким передбачено можливість пред'явлення цих документів за допомогою вебпорталу електронних послуг «Портал

Дія» [4]. Проте такий спосіб ідентифікації осіб, які звернулись для вчинення нотаріальних дій, спеціальним законодавством наразі не врегульований.

Для забезпечення адміністративно-правового регулювання здійснення цифровізації нотаріату спеціальним законом, який регулює діяльність нотаріусів, має бути закріплено важливі для Е-нотаріату новації, пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які можна об'єднати в такі групи: ведення нотаріусом електронних реєстрів; створення нотаріально посвідчених документів в електронному форматі, що матимуть юридичну силу; прийняття нотаріусом від клієнта електронних документів, що посвідчують особу, для вчинення нотаріальної дії.

Це, на нашу думку, сприятиме пришвидшенню нотаріальних процедур та забезпечить спрощення процесу отримання громадянами нотаріальних послуг, оскільки буде відсутня необхідність збирання численних документів задля повноцінного вчинення нотаріальних дій.

Щодо ведення нотаріусами реєстрів варто відзначити, що на законодавчому рівні має бути передбачено функціонування Єдиної нотаріальної інформаційної системи, за допомогою якої реєструватимуться всі здійснені нотаріальні дії, що дозволить забезпечити захист нотаріальних документів від підробок, а також гарантувати достовірність юридично значимої інформації, розміщеної в них. Завдяки цій системі буде реалізовано цифрове співробітництво нотаріусів з державними реєстрами, банками та іншими організаціями. Розпорядником Єдиної нотаріальної інформаційної системи має виступати Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади, який регулює діяльність нотаріату. Така інформаційна система має відповідати всім встановленим вимогам про захист інформації і бути забезпечена необхідними засобами захисту, такими як шифрування, крипто-захист тощо. Це дозволить запобігти втручанню в роботу системи, незаконному заволодінню відомостями з реєстру і, як результат, вчиненню будь-яких шахрайських дій.

На думку В.М. Марченко, створення єдиного реєстру нотаріальних дій дозволить оптимізувати роботу нотаріусів, адже відмова від паперових архівів та перехід на електронний формат можуть значно спростити роботу нотаріусу. Однак головним наслідком впровадження електронного реєстру будуть позитивні зміни в процесі вчинення нотаріальної дії та захисті прав осіб, які звернулися за її вчиненням [5, с. 44].

Також законодавчо має бути врегульовано питання закріплення нового виду нотаріальних дій, а саме посвідчення тотожності електронного документа документу на паперовому носії та, відповідно, посвідчення тотожності документа на паперовому носії електронному документу. Посвідчення електронних документів має здійснюватися із застосуванням електронного цифрового підпису, процедура застосування якого регламентована нормами Закону України «Про електронний цифровий підпис» та Закону України «Про електронні документи і електронний документообіг».

Досліджуючи адміністративно-правові відносини у сфері використання електронного цифрового підпису в широкому розумінні, І.А. Гавловський стверджує, що це форма соціального прогресу як взаємодія спеціальної публічної адміністрації, що легалізує електронний цифровий підпис, підписувачів і споживачів електронного цифрового підпису на підставі адміністративно-правових норм із метою більш ефективного забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої несуть адміністративні обов'язки та мають суб'єктивні права [6, с. 57-58].

Таким чином, держава має забезпечити на законодавчому рівні основи для функціонування нотаріату нового формату, запровадивши певні правові та організаційні механізми, що забезпечать високий рівень якості нотаріальних послуг.

Висновки

Сучасна модель розвитку українського нотаріату – це розвиток моделі активного нотаріату, яка ставить нотаріуса в центр цивільного обороту і наділяє його повноваженнями для надання кваліфікованої юридичної допомоги комплексного характеру, з урахуванням адміністративно-правового складника.

Належне адміністративно-правове регулювання функціонування електронного нотаріату надасть можливість забезпечити реалізацію, за новими, адаптованими до сучасних умов правилами, загальних цілей інституту нотаріату, таких як:

- покращення якості нотаріального обслуговування населення;
- пришвидшення процедури здійснення нотаріальних дій і, як наслідок, збільшення їх кількості;
- зростання ефективності функціонування інституту нотаріату на основі єдиного реєстру нотаріальних дій;
- зростання рівня захисту прав і законних інтересів осіб від шахрайських дій.

Список використаних джерел:

1. Рудой К. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 Харків. 2004. 214 с.
2. Марченко В.М., Желтухін Є. Нотаріат у фокусі реформ. *Юридична Газета online*. URL: <http://yur-gazeta.com/interview/notariat-u-fokusi-reform.html> (дата звернення: 10.11.2020).
3. Оніщук О. Реформа нотаріату передбачає запровадження електронної системи / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-onishchuk-reforma-notariatu-peredbachaye-zarprovadzhennya-elektronnoi-sistemi> (дата звернення: 10.11.2020).
4. Про реалізацію експериментального проєкту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у

паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2020 № 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/278-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

5. Марченко В.М. Окремі питання впровадження в Україні системи Е-нотаріату. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 1(30). С. 42-46. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2020/11.pdf (дата звернення: 10.11.2020).

6. Гавловський І.А. Адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 Київ, 2018. 212 с. URL: http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/dis_%D0%93%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf. (дата звернення: 10.11.2020).

Zorya Zhuravlyova. Administrative and legal regulation of electronic notary functioning

The relevance of the article is that one of the subjects of protection and protection of the rights, freedoms and interests of citizens is currently the notary, as a factor in the formation of the rule of law. Therefore, the digital transformation of society and the procedure for providing services in the field of freedoms and interests of the individual do not bypass the institution of notaries, which must also undergo certain changes, adapting to the requirements of the "digital state". In view of this, the activities of the notary need proper legal support, which forces to carry out scientific research in this direction. The article is devoted to the issue of administrative and legal regulation of the functioning of the institute of electronic notary in Ukraine. The author substantiates the need and positive aspects of the introduction and regulatory consolidation of electronic notaries in Ukraine at the level of law. Attention is drawn to the need to consolidate important for E-notary innovations related to the use of information and communication technologies, which are proposed to be grouped into the following groups: maintenance of electronic registers by a notary; creation of notarized documents in electronic format that will have legal force; acceptance by the notary from the client of electronic identity documents for the performance of a notarial act. The need to modernize the Ukrainian notary and its compliance with European standards was emphasized. It is concluded that at the legislative level should be provided for the functioning of the Unified Notarial Information System, which will register all notarial acts, which will protect notarial documents from forgery, as well as guarantee the accuracy of legally significant information contained in them. Thanks to this system, digital cooperation of notaries with state registers, banks and other organizations will be implemented. The administrator of the Unified Notarial Information System should be the Ministry of Justice of Ukraine, as the central executive body that regulates the activities of the notary. Such an information system must meet all the established requirements for information security and be provided with the necessary means of protection, such as encryption, crypto-protection, etc.

Key words: notary, notary institute, notarial act, electronic notary, administrative and legal regulation.